

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Циклова комісія юридичних дисциплін

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

Цивільне право України, Цивільне процесуальне право України

на тему:

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ
ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ
РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДОСУДОВЕ
РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ**

Виконав:

Студент групи Пб-21

Юрійчук Олександр

Науковий керівник

К.ю.н., Руденко О.А.

Оцінка _____

Тернопіль, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ.....	5
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ.....	11
2.1. Підстави для відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, та її обсяг.....	11
2.2. Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.....	14
2.3. Процесуальні особливості судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.....	16
РОЗДІЛ 3. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	22
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наша країна бере активну участь у міжнародній торгівлі, підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та бажає в усіх напрямках адаптувати своє законодавство до загальноприйнятих концепцій/інститутів/ категорій, зокрема приватного/цивільного права. Однак, перш ніж це робити, слід подивитися, чи не існують уже певні інститути у внутрішньому законодавстві. Саме однією з таких категорій є відшкодування шкоди. В останній період проблема відшкодування шкоди в Україні стоїть особливо гостро. Передовсім це викликано об'єктивними причинами: фінансова криза, війна на сході держави та окупація Криму.

А тому проблеми попередження та відшкодування шкоди, зокрема інвесторам, давно є актуальними як для внутрішньодержавних, так і для міждержавних відносин. Так само і в міжнародному та європейському праві відшкодування шкоди є важливим з погляду науки і практики.

Стан наукового дослідження. Варто зазначити, що дослідженням проблеми відшкодування шкоди займалися такі вітчизняні вчені, як С. Рабінович, О. Отрадна, Д. Толкачов, М. Фролов, В. Мармазов, В. Васильєв, Л. Корчемна, В. Чернадчук, В. Паліюк, Р. Стефанчук, О. Грищук, І. Забара, Н. Павловська, О. Крикунов та ін. Щодо проблеми правового урегулювання інституту відшкодування шкоди, то вони досліджувалися такими вітчизняними науковцями: О.О. Боярським, Л.М. Горбуновим, В.Т. Нором, А.О. Наумовою, І.С. Ніженською, Р.О. Стефанчуком, І.І. Татариним, В.В. Шестаковим, Г.Б. Яновицькою.

Метою курсової роботи виступає комплексний, загальнотеоретичний, усебічний аналіз інституту відшкодування шкоди, завданої незаконними діями, рішеннями та бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.

Мета дослідження зумовила наступні **завдання**:

- з'ясувати поняття та види шкоди за цивільним законодавством України;

- розглянути умови відповідальності за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду;
- дослідити підстави для відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, та її обсяг;
- визначити порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду;
- розглянути процесуальні особливості судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду;
- проаналізувати проблеми відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду та визначити шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження являються правові відносини, що виникають у зв'язку із порушенням цивільних справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність досудове розслідування, прокуратури або суду, та процесуальні особливості їх розгляду.

Предметом дослідження виступає дослідження інституту відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність досудове розслідування, прокуратури або суду.

Структура курсової роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, які включають три підрозділи, висновку та списку використаних джерел (27 найменувань). Загальний обсяг роботи – 32 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ

Поняття шкоди історично склалося давно, ще за часів римського приватного права. Латиною «шкода» позначалася терміном «*damnum*», під котрим розумілися втрати, майнова шкода, образа честі. За Поліщука І., мова йде про присутній майновий збиток/грошовий штраф [1].

Зазначимо, що обов'язок відшкодувати шкоду у Стародавньому Римі переважно виступав формою відповідальності боржника за неналежне виконання/невиконання зобов'язання. Науковці відмічають, що у стародавньому праві було відсутнє чітке розмежування функцій відшкодування шкоди/збитків від функцій покарання.

Крисань Т.Є. відмічає, що розвиненому римському приватному праві відповідальність боржника за неналежне виконання/невиконання зобов'язання, переважно виражалася в обов'язку відшкодувати спричинені збитки/шкоду (вживався термін «*damnum praestare*»). Збитки в ті часи розділялися на наступні види: реальні збитки/«*damnum emergens*»; позитивні втрати; упущена вигода/«*lucrum cessans*» [2, с. 9].

Відповідно до ст. 56 Конституції України кожен має право «на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» [3].

Аналіз статей 16, 22 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [4] показує, що нормотворець під відшкодуванням збитків/шкоди вбачає:

- 1) спосіб захисту цивільних прав/інтересів;
- 2) один зі способів відшкодування майнової шкоди/збитків.

Сучасна українська цивілістична наука усю шкоду поділяє на моральну/немайнову та майнову.

Під майновою шкодою слід розуміти будь-якого роду знищення майнового суб'єктивного права, інтересу/майнового блага, що суворо охороняється законом, що має наслідком майнову втрату у потерпілого. Науковці-процесуалісти наголошують, що «майнові збитки» та «майнова шкода» необхідно розмежовувати [5, с. 196].

Під шкодою в цивільному праві розуміється знищення суспільного/особистого блага, котре може бути спричинене не тільки майну, але й людині, і, навіть, діловій репутації юридичної особи. За чинним цивільним законодавством шкоду можна відшкодувати через спростування відомостей, котрі ганьблять ділову репутацію юридичної/фізичної особи, відшкодувавши її в натурі, шляхом компенсації моральної шкоди, а також надання речі того ж роду/якості, відшкодуванням спричинених збитків.

Ханик-Посполітак Р.Ю. переконує, що часом поняття «шкода» та «збитки» ототожнюються, при цьому вчена нас відсилає до п. 3 ч. 2 ст. 11 ЦК України, а також до ст. 1166 ЦК України, у яких законодавець ці два поняття ототожнює, позначаючи їх терміном «шкода», тоді як у статтях 22, 23 ЦК України зазначені терміни законодавець все таки розмежовує [6, с. 103].

У науковій літературі можна зустріти позицію щодо подвійного характеру правової природи збитків. Проте, на нашу думку, не всі економічні/майнові збитки набувають ознак правової категорії, оскільки виступають як негативні наслідки у формі зменшення майнових благ, що діяльністю фізичних/юридичних осіб не обумовлені. У той же час юридична категорія збитків складається виключно із тих, які виникають через порушення у межах цивільних/правових відносин, учасник яких наділений правом вимагати від зобов'язаної особи відшкодування таких збитків [7].

Втрати немайнового характеру охоплює поняття немайнова/моральна шкода. Власне вона виступає результатом фізичних/моральних страждань/інших

негативних явищ, що спричиняються особі незаконними діями/бездіяльністю других осіб.

Тут важливим моментом виступають фізичні страждання людини, котрі супроводжуються фізичним болем, функціональним розладом людського організму, змін в емоційно/вольовій сфері, інших відхиленнях від стабільного/здорового стану людського здоров'я, що настали в результаті дії/бездіяльності та посягають на немайнові/майнові людські блага/права.

Моральні страждання, зазвичай, проявляються у відчуттях приниження, страху та сорому. У психологічному аспекті такі переживання є несприятливими для людини/її здоров'я.

Законотворець на думку Васильєва В. утримується від трактування поняття «моральної/немайнової шкоди», бо визначення, яке мало б охопити усі суттєві ознаки цього поняття, було б дуже об'ємним, а передбачити всі випадки неправомірних дій, котрими може бути спричинена така шкода, є неможливим [8, с. 12].

Визначення моральної шкоди дає ч. 6 ст. 4 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (далі – Закон № 266/94-ВР): «Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру» [9].

Ч. 2 ст. 23 ЦК України зазначає, що моральна шкода полягає:

«1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи» [4].

Як протиправне приниження/замах на приниження людської гідності, котре викликає в людській психіці негативні процеси/стани, поняття моральної шкоди трактує Петренко В. Вона, на думку науковця, проявляється саме у тих негативних наслідках немайнового характеру/втратах, що виникли через ці страждання [10, с. 63].

Доречною видається думка щодо того, що нині законотворець не дає роз'яснення, яким же чином позивач повинен доводити ступінь понесених немайнових витрат/страждань [11, с. 87]. І все ж, він зазначає, що така шкода підлягає одноразовому відшкодуванню, в незалежності від майнової шкоди, котра підлягає відшкодуванню, та не пов'язується із його розміром.

Умовами відповідальності за шкоду, спричинену незаконними рішеннями, діями/бездіяльністю органу, що здійснює оперативно/розшукову діяльність (надалі – ОРД), досудове розслідування, прокуратури/суду, відповідно до чинного законодавства виступають:

- 1) шкода;
- 2) незаконні рішення, дії/бездіяльність;
- 3) причинний зв'язок між незаконними діями/бездіяльністю та спричиненою шкодою.

Зазначимо, що законодавець не вимагає наявності вини, адже згідно норми ст. 1176 ЦК України та Закону № 266/94-ВР, шкода відшкодовується в незалежності від вини службової/посадової особи органу, що здійснює ОРД, органу досудового розслідування, суду/прокуратури.

Більш того, нормотворець у вище згаданій статті ЦК України чітко передбачає список органів державної влади, котрі своїми незаконними діями/бездіяльністю можуть спричинити шкоду. До речі, наступний перелік є вичерпним:

- 1) органи дізнання;
- 2) органи слідства;

3) суд;

4) прокуратура.

Відповідно до положень ст. 1 Закону № 266/94-ВР підлягає відшкодуванню шкода, спричинена особі через незаконне:

- повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- в ході кримінального провадження проведення обшуку, виїмки;
- засудження;
- накладення арешту на майно;
- взяття/тримання під вартою;
- призначення конфіскації майна;
- відсторонення від роботи/посади та другі процесуальні дії, що обмежують права громадян;
- накладення штрафу;
- застосування виправних робіт/адміністративного арешту;
- проведення оперативно/розшукових заходів, що передбачені Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [12] та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [13], іншими законодавчими актами.

Відповідно до ст. 2 Закону № 266/94-ВР право на відшкодування шкоди виникає у наступних випадках:

- 1) винесення судом виправдувального вироку;
- 2) відсутності у діях складу кримінального правопорушення та відсутністю його події, закриття кримінального провадження чи не встановлення необхідної доказової бази для доведення у суді винність особи і закінчення можливостей щодо їх одержання;
- 3) закриття справи про адміністративне правопорушення.

Кредитором/суб'єктом права вимоги виступає фізична особа, щодо котрої були вчинені вище зазначені незаконні дії [14, с. 18].

На відшкодування шкоди не має права особа, котра в процесі досудового розслідування/судового провадження шляхом само обмови перешкоджала встановленню правди, чим посприяла:

- а) незаконному засудженню;
- б) незаконному триманні під вартою/підписки про невиїзд;
- в) незаконному притягненню до кримінальної відповідальності;
- г) незаконному затриманню;
- д) незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді виправних робіт/адміністративного арешту.

Відшкодування завданої моральної шкоди виникає тоді, коли незаконними діями органів, що здійснюють досудове розслідування, ОРД, суду/прокуратури, було спричинено такої моральної втрати громадянину, що порушило його нормальним звичний ритм життя.

Законотворець відповідно до Закону № 266/94-ВР виокремлює наступні види шкоди, що обов'язково підлягають поверненню громадянину:

- 1) заробіток/трудові доходи, котрі були громадянином втрачені внаслідок незаконних дій;
- 2) майно: гроші/грошові вклади і їх відсотки; цінні папери/їх відсотки; частка/прибуток у статутному фонді господарського товариства, якого він не отримав відповідно до власної частки у даному товаристві; інші цінності; конфісковане/звернене судом майно в дохід держави; вилучене органами досудового розслідування, органами, що здійснюють ОРД; майно, на яке накладено арешт;
- 3) штрафи, що були стягнені на виконання судового вироку, судові витрати, другі суми, що через незаконні дії правоохоронних органів були громадянином сплачені;
- 4) суми, що сплатив громадянин за надання йому правничої допомоги;
- 5) моральна шкода [9].

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ

2.1. Підстави для відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, та її обсяг

Першою причиною виникнення зі сторони правоохоронних органів незаконних дій/бездіяльності щодо громадянина пов'язана із процесом проведення досудового розслідування кримінального правопорушення, судовим розглядом справи та її вирішенням. Щоб вірно, справедливо вирішити суду тучи іншу справу, першочергово, треба встановити саму подію кримінального правопорушення у точній відповідності із законодавством.

На правоохоронні органи покладається завдання правильного встановлення причетності тої/іншої особи та доведення її вини у скоєнні кримінального правопорушення/злочину, а також необхідності з'ясувати усі обставини справи, що вказують на причетність конкретної особи до кримінального правопорушення/злочину, або ж, навпаки, вказують на протилежне – на її не причетність до певного кримінального правопорушення, а отже, й на те, що до відповідальності було притягнуто невинну особу.

У повсякденному житті трапляються випадки, коли правоохоронні органи, на жаль, притягують невинних осіб до відповідальності. Приміром, причиною цьому може стати обмова/давання помилкових показань, або ж присутність обставин, що на момент досудового розслідування та розгляду справи не могли бути відомими тощо.

Зазвичай, коли у справі встановлюється істина, то особу реабілітують у кримінальному провадженні, що має наслідком виникнення цивільно/правових відносин щодо відшкодування завданої шкоди.

Іншою причиною виникнення вище наведених відносин виступає недостатньо високий рівень професійних знань у переважної частини службових осіб правоохоронних органів, що має наслідком допущення юридичних помилок. Власне через невірну/некваліфіковану оцінку фактичних обставин справи, на практиці досить часто виникає кримінальне переслідування, яке є незаконним та в наслідок якого громадянину завдається моральна/майнова шкода.

Ще однією причиною, як відмічає Онищенко О.С., є те, що при досудовому розслідуванні та судовому розгляді справ кримінального провадження досі зустрічаються випадки незаконного поводження з метою притягнути громадянина до кримінальної відповідальності, а саме:

- фальсифікація доказів;
- тенденційність;
- зловживання службовим становищем;
- використання заборонених методів розслідування;
- незаконний арешт [15, с. 145–146].

Останньою причиною незаконних дій правоохоронців слід назвати байдужість до людської долі у частини їх службових/посадових осіб та відсутність у них бажання протистояти відомчим/місцевим впливам, а тому, користуючись наданою їм владою, вони притягують до юридичної відповідальності невинних громадян, чим спричиняють їм непоправну шкоду.

Лов'як О.О. у своїй монографії до таких причин відносить ще ймовірні протиріччя між порядком, встановленим різними законами, нечіткість законодавчого провадження тощо [16, с. 122].

На наше переконання, всі вище названі причини служать безпосереднім фундаментом для підстав відшкодування шкоди зі сторони правоохоронних органів, які регулюються ст. 1176 ЦК України та Законом № 266/94-ВР. Так, згідно ч. 1 ст. 1176 ЦК України «Шкода, завдана фізичній особі внаслідок її

незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду» [4].

А тому, при застосування відповідних норм процесуального цивільного законодавства, обов'язково слід керуватися спеціальним Законом № 266/94-ВР.

Вбачаємо за доцільне зробити акцент на тому, що службовці/посадовці правоохоронних органів, котрі своїми діями спричиняють людині шкоду, діють насамперед від імені держави/України, а не лише від імені органів дізнання, досудового розслідування, суду/прокуратури.

Ананченко В.В. та Мироненко В.П. зазначають, що саме це і породжує ще одну специфіку даного деліктного зобов'язання, а саме те, що відповідальність за спричинену ними шкоду буде нести Україна [17, с. 47].

Підсумуємо проведений аналіз. Законодавець на правоохоронні органи, їх посадові/службові особи покладає обов'язок відшкодувати шкоду людині, якщо вона була завдана їх неправомірними діями/бездіяльністю чи рішеннями. Вбачаємо, що тут присутні наступні обставини:

- органи досудового розслідування/дізнання, суд/прокуратура виступають державними інститутами, а тому діють від імені держави;
- саме на державу покладається обов'язок гарантувати кожному громадянину такі особисті немайнові блага як право на: життя/здоров'я, гідність/честь, свободу/особисту недоторканність, недоторканність житла та ін.;
- виключно держава у повному обсязі володіє арсеналом можливостей поновити/відновити людині її порушені права, приміром, зарахувати трудовий стаж, повернути нагороди, поновити військове звання тощо;
- у діях/бездіяльності органів досудового розслідування/дізнання, суду/прокуратури вини може й не бути;

- взаємозалежність відповідальності, коли за шкоду повинна відповідати держава, а не певна особа, своєю чергою, не обмежує правоохоронців у творчій ініціативі, котрі вправі допустити професійний ризик.

2.2. Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду

Ч. 7 ст. 1176 ЦК України зазначає, що «Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, встановлюється законом» [4].

Вчені виділяють два порядки відшкодування шкоди, що була завдана особі службовцями/посадовцями правоохоронних органів:

- а) непозовний/безспірний порядок;
- б) цивільний позовний порядок [18, с. 61].

Непозовний/безспірний порядок полягає у тому, що у випадку виникнення права на відшкодування завданої шкоди, на правоохоронний орган, покладається обов'язок розказати людині, у якому порядку вона може поновити свої порушені права/свободи шляхом відшкодування спричиненої шкоди. Не позбавляє громадянина права відшкодувати шкоду, навіть, якщо йому це не було розтлумачено і він цього не знав.

Відповідно до ст. 4 Закону № 266/94-ВР, відшкодування шкоди проводиться із коштів держбюджету, розмір сум котрих визначаються із урахуванням заробітку, який громадянин за час відсторонення від роботи/посади не отримав, або ж «за час відбування кримінального покарання чи виправних робіт як адміністративного стягнення» [9].

За законом майно повертається в натурі, а якщо його так повернути не видається можливим, то вартість його відшкодовується за рахунок організацій/підприємств/установ, яким воно безоплатно було передано.

Ст. 4 Закону № 266/94-ВР зазначає, що «Вартість жилих будинків, квартир, інших споруд відшкодовується лише у разі, якщо зазначене майно не збереглося в натурі і громадянин відмовився від надання йому рівноцінного жилого приміщення з безоплатною передачею у його власність або у разі згоди на це громадянина. Вартість втраченого житла відшкодовується виходячи з ринкових цін, що діють на момент звернення громадянина про відшкодування шкоди» [9].

Відповідно до норм чинного українського цивільного законодавства, розмір відшкодування шкоди/збитків у вигляді заробітку/грошових доходів, які через незаконні дії/бездіяльність людина втратила, а також штрафи, що були стягнуті на виконання судового вироку, судових витрат та різноманітних других платежів, що були сплачені ним за надання правничої допомоги, в залежності від підслідності правоохоронного/судового органу, котрий провадив слідчі дії чи розглядав справу, повинні визначити у одномісячний термін із моменту звернення громадянина, про що виноситься відповідна судова постанова/ухвала.

У аналогічному порядку суд за заявою громадянина вирішує питання щодо відшкодування моральної шкоди. У разі закриття судом кримінального провадження при розгляді кримінальної справи в апеляційному/касаційному порядку, вище описані дії провадить суд, що розглядав справу у суді нижчої/першої інстанції, відповідно до ст.ст. 3,12,13 Закону № 266/94-ВР.

Законодавець наділяє громадянина правом оскаржити винесену постанову про відшкодування шкоди до суду за місцем власного проживання/за місцем відповідного органу, а у разі непогодження із винесеною судовою ухвалою – до апеляційного суду (ст.ст. 12,14 Закону № 266/94-ВР).

Цивільний позовний порядок абсолютно не залежить від безспірного порядку, хоча до нього законодавець також застосовує ст. 1176 ЦК України та Закон № 266/94-ВР, а конкретніше, звернення з позовом до суду. Зважаючи на те, що чинне цивільне законодавство не передбачає процесуальних вимог щодо форми документу, з яким особа може звернутися до суду за захистом своїх порушених прав, Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) висловлює з

цього приводу свою правову позицію щодо того, яким чином слід захищати свої порушені права [19].

У даній категорії цивільних справ відповідачем виступає Українська держава через Державну казначейську службу України. Йдеться про відшкодування моральної/матеріальної шкоди, повернення судом зверненого в дохід держави/конфіскованого, вилученого правоохоронними органами, а також майна, на котре був накладений арешт. Вище зазначені органи, рішеннями, дією/бездіяльністю яких людині було завдано шкоди, до справи залучаються як треті особи на стороні відповідача.

Отже, що цивільне національне законодавство дане питання достатньо врегулює, визначаючи порядок дій стосовно відшкодування шкоди, що була завдана діями/бездіяльністю, незаконними рішеннями правоохоронних органів, котрі здійснюють досудове розслідування, оперативно/розшукову діяльність, судові органи/органи прокуратури.

2.3. Процесуальні особливості судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду

Перш за все, у разі звернення особи до суду із метою оскарження неправомірного рішення, дій/бездіяльності правоохоронного органу, слід вірно визначити характер даного спору та визначити суд, якому підвідомчий даний спір відповідно до чинного законодавства.

Науковці зазначають, що особливістю зобов'язання із відшкодування шкоди виступає те, що для його здійснення особі необхідно довести не сам факт спричинення шкоди, а власне довести саме незаконність бездіяльності/дій органів внутрішніх справ, їх посадовців/службовців. У такому разі процес доказування покладається на зацікавлену юридичну/фізичну особу у відшкодуванні шкоди, тобто потерпілого.

Вчені відмічають, що незаконними діями/бездіяльністю органів державної влади, їх посадовців/службовців визнаються дії, котрі прямо суперечать чинному законодавству нашої держави, порушуючи громадянські права/свободи [20, с. 123].

У попередньому підрозділі роботи йшла мова про те, що вимог до процесуальної форми документа, з яким особа може звернутися до суду за відновленням своїх порушених прав, нормотворець як таких не ставить. Але, якщо розглядати процесуальні особливості судового розгляду стосовно даної категорії справ, то тут слід звернутися до позовної заяви щодо відшкодування шкоди, з якої зніміюється цивільне судочинство у даній категорії справ, та, яка повинна відповідати вимогам ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 175 ЦПК України, «1. У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

2. Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником, або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи» [21].

У позовній заяві в обов'язковому порядку зазначаються позовні вимоги та їх зміст, іншими словами, вказується, у чому саме полягає завдана шкода, зазначаються обставини, котрі дані вимоги обґрунтовують. Більш того, позивач повинен подати суду підтверджуючі документи позовних вимог, котрі він заявляє і тільки після того суд може перейти до наступної дії, про що виносить ухвалу:

- 1) щодо відкриття провадження у справі;
- 2) залишення позовної заяви без руху;
- 3) повернення позовної заяви.

Ч. 4 ст. 28 ЦПК України зазначає, що «Позови, пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування,

прокуратури або суду, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача» [21].

Відповідно до п. 13 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про судовий збір» судовий збір не справляється за подання: «позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду» [22].

Якщо проаналізувати, яка шкода може бути відшкодована, то законотворець у ст. 3 Закону № 266/94-ВР деталізує її, а саме це може бути:

- 1) заробіток/трудові доходи, котрі були громадянином втрачені внаслідок незаконних дій;
- 2) майно: гроші/грошові вклади і їх відсотки; цінні папери/їх відсотки; частка/прибуток у статутному фонді господарського товариства, якого він не отримав відповідно до власної частки у даному товаристві; інші цінності; конфісковане/звернене судом майно в дохід держави; вилучене органами досудового розслідування, органами, що здійснюють ОРД; майно, на яке накладено арешт;
- 3) штрафи, що були стягнені на виконання судового вироку, судові витрати, другі суми, що через незаконні дії правоохоронних органів були громадянином сплачені;
- 4) суми, що сплатив громадянин за надання йому правничої допомоги;
- 5) моральна шкода [9].

Щодо позивача все чітко і зрозуміло – це особа, якій була спричинена шкода незаконними рішеннями, діями/бездіяльністю правоохоронців, а от хто ж виступає відповідачем у даній категорії справ? Це питання дискусійне.

Так, ч. 2 ст. 48 ЦПК України зазначає, що «Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава» [21]. З цієї норми

очевидно, що належним відповідачем у справах про відшкодування шкоди, котра була спричинена органом державної влади, його посадовцями/службовцями виступає держава як учасник цивільних відносин.

Для прикладу, ВП ВС у постанові від 27 листопада 2019 року (справа № 242/4741/16-ц/провадження № 14-515цс19) відмічає, що «з урахуванням того, що саме на державу покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності в цивільних правовідносинах, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне вказати, що належним відповідачем у справах про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, є держава як учасник цивільних відносин, як правило, в особі органу, якого відповідач зазначає порушником своїх прав» [23, с. 129].

Від певних факторів залежить і розмір відшкодування моральної шкоди, а саме від:

- тяжкості вимушених змін у життєвих/особистих стосунках позивача;
- зусиль та часу, котрі потрібні позивачеві, щоб відновити попередній правомірний стан, за умови, що його можливого відновити взагалі;
- ступеня зниження престижу/репутації позивача;
- можливості відновлення немайнових втрат позивача та їх тривалості;
- характеру/обсягу страждань позивача, приміром, моральних/психічних страждань, душевного/фізичного болю тощо.

Після відкриття провадження у справі, суд зобов'язується відповідно до чинного законодавства встановити законність доводів позивача щодо обґрунтування обставин справи, розміру завданої моральної шкоди. Також на суд покладається обов'язок дослідити/оцінити зібрані/надані йому докази, визначити конкретний розмір моральної шкоди. Весь час, суд розглядаючи справу, повинен керуватися такими принципами як:

- верховенства права;
- вимоги розумності;

- принцип справедливості;
- принцип виваженості тощо (ст. 263–265 ЦПК України).

Більш того, суддя зобов'язаний заслухати й відповідача/другу сторону, взявши до уваги законність/аргументованість його доводів.

Відповідно до ч. 2 ст. 263 ЦПК України «Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права» [21].

Відповідно до ч. 5 ст. 263 ЦПК України обґрунтованим є рішення, котре «ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні» [21].

У мотивувальній частині судового рішення суд зазначає наступні основні моменти/обставини:

- 1) правові норми, котрі він при розгляді справи не застосовував, але на них посилалися позивач/відповідач;
- 2) правові норми, котрі він застосовував, розглядаючи справу;
- 3) докази, котрі він відхилив та мотиви його відхилення;
- 4) мотивуюча оцінка кожного аргументу, котрі наводили учасники справи;
- 5) фактичні обставини, котрі суд встановив, зміст спірних/правових відносин, посилання на докази, на підставі яких суд встановив відповідні обставини;
- 6) чи дійсно було допущено порушення оспорених/не визнаних прав, свобод/інтересів, і, якщо так, то ким саме.

Відмітимо, що позивач/відповідач наділені правом подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, про що йдеться у резолютивній частині судового рішення. Термін подання апеляції – 30 днів. Ч. 1 ст. 352 ЦПК України зазначає, що «Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково» [21].

Аналіз судової практики Верховного Суду показує, що є чимало судових рішень у даній категорії цивільних справ, що можна пояснити складністю визначення моральної шкоди та специфічним порядком відшкодування матеріальних прав. Гарантією законності рішення судів першої/апеляційної інстанцій служить перегляд рішення в касаційному суді, який покликаний перевірити дотримання судом першої/апеляційної інстанції дотримання норм матеріального/процесуального права при винесенні рішення.

РОЗДІЛ 3. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Однією із проблем відшкодування шкоди у досліджуваній категорії цивільних справ є те, що законодавець передбачає кілька відсилочних норм, що дане питання врегульовують. Мова йде про ряд положень у чинному ЦК України. Наведемо ці норми.

«Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом» (ч. 2 ст. 1177 ЦК України) [4].

«Порядок відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, встановлюється законом» (ч. 7 ст. 1176 ЦК України) [4].

«Право на відшкодування шкоди, завданої фізичній особі незаконними діями органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, виникає у випадках, передбачених законом» (ч. 2 ст. 1176 ЦК України) [4].

Не будемо ще раз на них зупинятися, оскільки вище в роботі дані положення вже були проаналізовані. Проте, зазначимо, що прозорості законодавства не сприяє бланкетний характер даних норм.

Стефанчук Р.О. особливу увагу приділяє ст. 1177 ЦК України, через призму «запублічення» приватного права, яке, на думку цивіліста, відбувається не тільки через установлення позитивної домінанти державного інтересу, але й через законодавче розмивання державних обов'язків, що в приватних відносинах визнається рівним учасником. Науковець підходить до підсумку, що являється

декларативним саме право на відшкодування, а його реалізація на практиці у такому випадку є просто неможливою [24, с. 117].

Українська держава обмежує можливість відшкодування шкоди приписи ч. 5 ст. 1176 ЦК України, згідно якої «Шкода, завдана фізичній або юридичній особі внаслідок постановлення судом незаконного рішення в цивільній справі, відшкодовується державою в повному обсязі в разі встановлення в діях судді (суддів), які вплинули на постановлення незаконного рішення, складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили» [4].

Алексєєнко А.Я. з цього приводу доходить думки, що ст. 1176 ЦК України не може застосовуватись [25], бо прямо йде на перекір ст. 56 Конституції України: «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» [3].

Наведемо приклад із судової практики. Так, відповідно до правової позиції Верховного Суду України (тепер вже просто Верховний Суд), котру знаходимо у постанові від 24.04.2017/справа № 6-2885цс16, шкода, спричинена громадянинові через:

- незаконне засудження;
 - незаконне повідомлення йому про підозру у вчиненні кримінального правопорушення/злочину;
 - незаконне його взяття/тримання під вартою;
 - незаконне проведення в ході кримінального провадження обшуку/виїмки;
 - незаконне накладення арешту на майно;
 - незаконне відсторонення від роботи/посади;
 - інші процесуальні дії, що обмежують права громадян,
- на підставі Закону № 266/94-ВР підлягає відшкодуванню.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону № 266/94-ВР «право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає в тому числі і у випадку постановлення виправдувального вироку суду» [9].

Питання щодо відшкодування моральної шкоди за заявою громадянина вирішується судом відповідно до чинного законодавства в ухвалі, що приймається згідно з ч. 1 ст. 12 Закону № 266/94-ВР, судом, котрий розглядав справу у першій інстанції. У разі незгоди з винесеною ухвалою суду громадянин вправі оскаржити її до суду вищої інстанції [26].

Відмітимо, що в обґрунтування вище описаного рішення судові палати у цивільних/кримінальних справах Верховного Суду України на той час зазначили про те, що виключно та обставина, що позивач, котрий звернувся за відшкодуванням шкоди зазначив, що це власне позовна заява, не давала можливості суду знехтувати вимогами Закону № 266/94-ВР.

Такий висновок Верховного Суду наводить на думку, що розгляд заяви реабілітованого позивача про відшкодування шкоди проводиться судом, котрий приймав це рішення у справі, не в порядку позовного провадження, а відповідно до законних вимог.

Ряд науковців переконують, що «заяви про відшкодування шкоди, у випадку постановлення виправдувального вироку суду, повинні реєструватися і розглядатися в рамках кримінального судочинства, з урахуванням особливостей визначених Законом. У зв'язку з зазначеним помилковими, на наш погляд, є висновки про те, що заяви про відшкодування шкоди завданої незаконними діями, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового слідства, прокуратури і суду, повинні розглядатися виключно в порядку цивільного судочинства за правилами позовного провадження [27, с. 180].

Таким чином, підведемо підсумок, що колізію у застосуванні, на нашу думку, двох рівних нормативних актів за юридичною силою, якими виступають ЦК України та Закон № 266/94-ВР, щодо відшкодування шкоди спричиненої незаконними рішеннями, діями/бездіяльністю правоохоронного

органу (здійснює ОРД, досудове розслідування, прокуратури/суду) слід усунути через внесення до них відповідних змін/доповнень, врахувавши практику Європейського Суду з прав людини, що, переконані, буде сприяти прийняттю законних/однакових за змістом рішень суду.

Вбачається, що реєстрація/розгляд заяви реабілітованої особи/позивача про відшкодування шкоди, має повинна проводитися судом, котрий дане рішення у справі приймав. Апеляцію на ухвалу суду в порядку цивільного судочинства стосовно такої заяви вправі подати громадянин, котрий звернувся до суду, тоді як інші особи, зокрема, й прокурор, такої можливості позбавлені.

ВИСНОВКИ

Дослідивши тему «Процесуальні особливості розгляду цивільних справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність досудове розслідування, прокуратури або суду» ми дійшли наступних висновків:

1. Відшкодування завданої моральної шкоди виникає тоді, коли незаконними діями органів, що здійснюють досудове розслідування, ОРД, суду/прокуратури, було спричинено такої моральної втрати громадянинові, що порушило його нормальним звичний ритм життя.

2. Під шкодою в цивільному праві розуміється знищення суспільного/особистого блага, котре може бути спричинене не тільки майну, але й людині, і, навіть, діловій репутації юридичної особи. За чинним цивільним законодавством шкоду можна відшкодувати через спростування відомостей, котрі ганьблять ділову репутацію юридичної/фізичної особи, відшкодувавши її в натурі, шляхом компенсації моральної шкоди, а також надання речі того ж роду/якості, відшкодуванням спричинених збитків.

3. У повсякденному житті трапляються випадки, коли правоохоронні органи, на жаль, притягують невинних осіб до відповідальності. Приміром, причиною цьому може стати обмова/давання помилкових показань, або ж присутність обставин, що на момент досудового розслідування та розгляду справи не могли бути відомими тощо. Зазвичай, коли у справі встановлюється істина, то особу реабілітують у кримінальному провадженні, що має наслідком виникнення цивільно/правових відносин щодо відшкодування завданої шкоди.

4. Вбачаємо за доцільне зробити акцент на тому, що службовці/посадовці правоохоронних органів, котрі своїми діями спричиняють людині шкоду, діють насамперед від імені держави/України, а не лише від імені органів дізнання, досудового розслідування, суду/прокуратури.

5. Цивільне національне законодавство дане питання достатньо врегульовує, визначаючи порядок дій стосовно відшкодування шкоди, що була

завдана діями/бездіяльністю, незаконними рішеннями правоохоронних органів, котрі здійснюють досудове розслідування, оперативно/розшукову діяльність, судові органи/органи прокуратури.

6. Аналіз судової практики Верховного Суду показує, що є чимало судових рішень у даній категорії цивільних справ, що можна пояснити складністю визначення моральної шкоди та специфічним порядком відшкодування матеріальних прав. Гарантією законності рішення судів першої/апеляційної інстанцій служить перегляд рішення в касаційному суді, який покликаний перевірити дотримання судом першої/апеляційної інстанції дотримання норм матеріального/процесуального права при винесенні рішення.

7. Реєстрація/розгляд заяви реабілітованої особи/позивача про відшкодування шкоди, має повинна проводитися судом, котрий дане рішення у справі приймав. Апеляцію на ухвалу суду в порядку цивільного судочинства стосовно такої заяви вправі подати громадянин, котрий звернувся до суду, тоді як інші особи, зокрема, й прокурор, такої можливості позбавлені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук І. Зміст категорії збитків та їх використання у сфері інтелектуальної власності. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1129?view=material (дата звернення: 08.04.2023).
2. Крисань Т.Є. Збитки як категорія цивільного права України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. Одеса, 2008. 21 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/788/%d0%90%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82%d0%9a%d1%80%d0%b8%d1%81%d0%b0%d0%bd%d1%8c.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 08.04.2023).
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2023).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40–44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.04.2023).
5. Митрофанов І.І. Гайкова Т.В. «Шкода» та «збитки»: співвідношення понять. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Серія: Гуманітарні науки*. 2012. № 3. Випуск 3. С. 196–200. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2012-3-1\(74\)/196.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2012-3-1(74)/196.pdf) (дата звернення: 08.04.2023).
6. Ханік-Посполітак Р. Ю. Відшкодування шкоди в цивільному законодавстві: український та європейський підходи. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА. Сер.: Юридичні науки*. 2016. Том 181. С. 103–106. URL:

- <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9b20bc8-6ad9-492a-a2f7-ab119830196f/content> (дата звернення: 10.04.2023).
7. Подколзін І. В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України: автореф. дис. здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2010. 20 с.
 8. Васильєв В. Окремі питання визначення поняття моральної (немайнової) шкоди. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32. С. 10–15.
 9. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01 грудня 1994 року № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 1, ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 12.04.2023).
 10. Петренко В. Поняття та зміст моральної шкоди за чинним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 60–64. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/12.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).
 11. Шеремет Т.В., Чайка Т.С. Проблемні практичні та теоретичні аспекти відшкодування моральної шкоди згідно із законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 85–89. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/24.pdf (дата звернення: 12.04.2023).
 12. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 35, ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#top> (дата звернення: 12.04.2023).
 13. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 22, ст.

303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#top> (дата звернення: 12.04.2023).
14. Яновицька Г.Б. Умови цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. *VII Юридичні Могилянські читання*. 2021. С. 17–21. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/565/1/VII%20%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%9C%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf#page=19> (дата звернення: 12.04.2023).
15. Онищенко О.С. Підстави відшкодування моральної шкоди в окремих видах деліктів. С. 145–147. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/8235/1/%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%86%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%98%20%D0%A7%202_p179-181.pdf (дата звернення: 16.04.2023).
16. Лов'як О.О. Нормативно-правове забезпечення відшкодування шкоди, завданої органами внутрішніх справ: монографія. Київ : 2011. 228 с.
17. Мироненко В.П., Ананченко В.В. Порядок відшкодування майнової шкоди, завданої громадянину незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду. *Юридична наука*. 2012. № 4. С. 44–51.
18. Наумець Я.М., Кононець О.М. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду. 29.11.2022. С. 56–62. URL: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1670711101.pdf#page=56 (дата звернення: 16.04.2023).

- 19.Постанова ВП ВС від 20.09.2018 р. у справі № 686/23731/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76860092> (дата звернення: 19.04.2023).
- 20.Горбунов Л.М. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, органами виконавчої влади. Київ: Міністерство Юстиції України, 2016. 300 с.
- 21.Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 19.04.2023).
- 22.Про судовий збір: Закон України від 08 липня 2011 року № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2012, № 14, ст. 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#top> (дата звернення: 19.04.2023).
- 23.Гнатів О., Манвелішвілі І. Процесуальні особливості розгляду цивільних справ з відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. *Актуальні проблеми правознавства*. № 3 (23). 2020. С. 125–131. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1062/pdf> (дата звернення: 19.04.2023).
- 24.Стефанчук Р. О. «Запублічення» приватного права: здані позиції та перспективні втрати. *Юридичні особи публічного права: участь у цивільному обороті (Матвєєвські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Київ, 8 листопада 2016 року. Київ: ТОВ «Білоцерківдрук», 2016. С. 116–118.
- 25.Алексєєнко А.Я. Підстави відшкодування шкоди завданої правоохоронними органами. *International Electronic Scientific Journal*

- «Science Online». URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2019/06/Alyeksyeyenko.pdf> (дата звернення: 03.03.2023).
- 26.Правова позиція Верховного Суду України у справі №6-2885цс16 від 24 квітня 2017 року. URL: <http://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-2885cs16> (дата звернення: 03.05.2023).
- 27.Благодир А.А., Благодир В.С., Благодир С.М. Окремі питання відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* № 4 (16), 2017. С. 176–183.